

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»**

ХУАН ІН

УДК: 153.42+153.134+780.7+378.169.14

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВІЗУАЛЬНОГО
МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ МУЗИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Симоненко Світлана Миколаївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»,
завідувач кафедри педагогічної та вікової психології.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор,
дійсний член НАПН України
Моляко Валентин Олексійович,
Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, завідувач лабораторії психології творчості;

кандидат психологічних наук, доцент
Марусинець Мар'яна Михайлівна,
Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання.

Захист дисертації відбудеться «07» квітня 2012 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «06» березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кузнєцова О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку суспільства пошук і розробка дієвих засобів підвищення ефективності учбово-професійної діяльності з розвитку професійних здібностей у вищій школі є актуальною й своєчасною. Проблема музикальності й музикальних здібностей - одна з центральних у психологічних дослідженнях, її вирішення може істотно вплинути на практику музичного навчання й виховання.

У сучасних дослідженнях спостерігається тенденція до «інтелектуалізації» музикальності, таким чином, одним з важливих у структурі професійних музикальних здібностей визначається інтелектуально-творчий компонент.

Проблема ролі музикальної пам'яті, сприйняття, уваги, уяви в музичній діяльності є актуальною темою багатьох досліджень (І. П.Гейнрихс, О. Л.Готсдинер, Є. В. Незайкинський, В. І. Петрушин, С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов, К. В. Тарасова.). У сучасній музичній психології дослідники все частіше вказують на значущість різних видів мислення в структурі музикальних здібностей. На наш погляд, недостатньо вивченою є роль у ньому наочних видів мислення, зокрема, візуального мислення.

Актуальність вивчення візуального мислення як специфічного виду мисленнєвої діяльності визначається тим, що цей процес займає особливе місце в інтелектуальному й творчому розвитку особистості. У зв'язку з цим, візуальне мислення, його механізми стає все більш розповсюдженим предметом вивчення в різних областях психологічного знання: від теорії рішення завдань і винахідництва до досліджень різних видів творчої діяльності.

Проблемою візуального мислення в зарубіжній психологічній науці займалися: у гештальтпсихології (Р. Арнхейм, М. Вертгеймер); з позицій екологічного підходу (Дж. Гібсон); в експериментальній психології (Р. Грегорі), когнітивній психології (В. Адельсон, Дж. Андерсон, А. Джонсен, С. Косслін, Д. Мецлер, А. Пайвіо, С. Рид Х., Саймон, М. Фарах, К. Хаймонд, С. Чипман, В. Чейз, Р. Шепард та інші).

Вітчизняні дослідження візуального мислення проводилися в рамках діяльнісного підходу: в інженерній психології (Н.Ю. Вергилес, В. М. Гордон, Д. Н. Завалішина, В. П. Зинченко, В. М. Муніпов, Ю. К. Стрелков), як функціональної системи та її операціональних механізмів (Б. І. Беспалов, В. Д. Глезер, А. Д. Логвиненко); візуального моделювання геометричних завдань (І. М. Ариєвич, В. В. Петухов), стратегіально-семантичний підхід до вивчення візуального мислення (С. М. Симоненко). Однак, незважаючи на ряд існуючих досліджень візуального мислення в зарубіжній та вітчизняній психології, ми не можемо сказати, що означена проблематика досить розкрита, особливо потребує вивчення питання про роль візуального мислення в різних видах творчо-професійної діяльності.

Специфіка розвиваючого впливу музичного мистецтва на візуальне мислення й, навпаки, роль візуального мислення в розвитку музикальних здібностей, створенні музикального образу, ще недостатньо вивчена. Все це

обумовило вибір теми дисертаційного дослідження: «Психологічні особливості розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей».

Зв'язок з науковими планами, програмами, темами. Тема дисертаційного дослідження виконана відповідно до наукової програми кафедри педагогічної й вікової психології «Формування креативної особистості майбутніх фахівців в контексті нових освітніх технологій», що входить до тематичного плану Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (номер державної реєстрації 0109U000191). Тема дисертації затверджена вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (протокол № 3 від 28.10.2010 року) та узгоджена у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 6 від 14 червня 2011 року). Автором досліджувалося візуальне мислення й особливості його розвитку у студентів музичних спеціальностей, а також розроблялися засоби його розвитку.

Метою нашого дослідження було вивчення психологічних особливостей розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей, розробка й апробація тренінгу з розвитку даного виду мислення.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання** дослідження:

1. Здійснити аналіз теоретико-методологічних досліджень, спрямованих на вивчення візуального мислення і визначити його місце в структурі музикальних професійних здібностей студентів музичних спеціальностей.

2. На підставі аналізу й узагальнення наявного в психолого-педагогічній літературі матеріалу з досліджуваної проблематики визначити роль візуального мислення в побудові виконавського образу у студентів-музикантів.

3. Виявити особливості розвитку механізмів візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів.

4. Розкрити особливості взаємозв'язку процесуальних характеристик й операціональних компонентів візуального мислення зі структурними компонентами музикальних здібностей.

5. Розробити й апробувати систему формуючих (тренінгових) вправ, спрямованих на розвиток візуального мислення студентів музичних факультетів.

Об'єкт дослідження - візуальне мислення та його розвиток у процесі творчої діяльності.

Предмет дослідження – структурні, процесуальні та операціональні компоненти візуального мислення та їх розвиток в учбово-музичній діяльності студентів-піаністів та студентів-вокалістів.

Методологічною основою дослідження виступили: загальнопсихологічні положення про розвиток особистості в процесі діяльності (Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн, С. Д. Максименко); фундаментальні дослідження проблеми здібностей та

їхнього розвитку в діяльності (Г. С. Костюк, Н. С. Лейтес, К. К. Платонов, Б. М. Теплов, В. Д. Шадріков); загальнотеоретичні психологічні положення про творчість (Д. Б. Богоявленська, О. М. Матюшкін, В. О. Моляко); загальнотеоретичні положення проблеми музикальних здібностей і музичної діяльності (Н. А. Ветлугіна, А. Г. Ковальов, Дж.Крис., М. Майер, В. Н. Мясищев, С. Надяліна, К. Сішор, К. В. Тарасова, Б. М. Теплов, Г. Ревеш, А. Фейст, Ю. О. Цагареллі, К. Штумпф та інші); музикальної рефлексії (М.М.Марусинець); візуального мислення (В. П. Зинченко, В. М. Муніпов, С. М. Симоненко, Ю. К. Стрелков).

Методи дослідження: теоретичні - аналіз, узагальнення й систематизація теоретичних підходів й емпіричних результатів, що є в наукових літературних джерелах; емпіричні - спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності; психодіагностичне тестування, у ході якого були використані наступні конкретні методики: для дослідження процесуальних характеристик візуального мислення - модифікований варіант методики П. Торренса, рішення завдань за методикою Л. Кінга; для дослідження операціональних компонентів візуального мислення - методика Прогресивних матриць Дж. Равена, методика Р. Амтхауера; для дослідження професійних здібностей - методика Дж. Гілфорда, модифікований варіант методики Дембо-Рубінштейна, метод експертних оцінок; розвивальні - тренінгові завдання для розвитку візуального мислення.

Для обробки первинних даних ми використовували методи математичної статистики: визначення середнього арифметичного, кореляційний аналіз (за критерієм Спірмена). Для перевірки вірогідності різниці середніх значень по вибірках ми застосовували t-критерій Стьюдента. Процедура обробки даних проводилася за допомогою програмного пакета SPSS v 13,0 for Windows. Інтерпретаційні методи: генетичний і структурний.

Експериментальна база дослідження. У проведенні дослідження брали участь 150 досліджуваних музично-педагогічного факультету. Були виділені групи досліджуваних: 1 група - студенти-піаністи, 2 група - студенти-вокалісти. У кожену групу входила однакова кількість досліджуваних. У розвивальному експерименті прийняли участь 30 досліджуваних (15 осіб - експериментальна група та 15 осіб - контрольна вибірка).

Наукова новизна й теоретичне значення дисертаційного дослідження:

- вперше розкрито роль візуального мислення в структурі музикальних професійних здібностей студентів – музикантів; з'ясовано, що візуальне мислення є вищим психічним пізнавальним процесом, що входить до складу інтелектуально-творчого компоненту музикальних здібностей та виконує функцію інтелектуального програмування, побудови способів творення виконавського образу як образа-концепта і контролю над його створенням; визначено, що візуальне мислення в музично-виконавській діяльності – це процес творення та трансформації виконавського образу як індивідуального способу представлення музичного твору, опосередкованого образом світу

суб'єкта творчої діяльності; виявлено особливості розвитку візуального мислення у студентів таких музичних спеціальностей, як піаністи та вокалісти, які полягають у тому, що особливості розвитку означених складових візуального мислення у студентів-музикантів залежать від професійної специфіки музичних спеціальностей, які вони освоюють в процесі навчання на музичному факультеті; розкрито основні тенденції взаємозв'язків процесуальних та операціональних компонентів візуального мислення зі структурними компонентами музикальних здібностей протягом навчання у студентів музичних спеціальностей; виявлено, що існують тісні взаємозв'язки між механізмами візуального мислення та музикально-виконавським компонентом, інтелектуально-творчим компонентом, які зростають на протязі всього процесу навчання; встановлено ефективність впливу тренінгових технологій на розвиток візуального мислення як складової інтелектуально-творчого компоненту музикальних здібностей студентів музичних спеціальностей;

- уточнено зміст понять «музикальні здібності», «візуальне мислення», «виконавський образ»;

- дістало подальшого розвитку знання про структуру музикальних здібностей та її структурні компоненти; уявлення про способи оптимізації розвитку творчо-інтелектуальної складової музикальних здібностей, під яким розуміється розвивальний тренінг, що містить творчі завдання на розвиток візуального мислення.

Практичне значення роботи полягає в розробці й апробації психологічно обґрунтованого тренінгу, що сприяє розвитку інтелектуально-творчого компоненту музикальних здібностей, зокрема, візуального мислення у студентів-музикантів. На основі проведеного дослідження створена програма спецкурсу «Сучасні технології розвитку творчості».

Основні результати дослідження були впроваджені в рамках навчальних курсів у процес професійної підготовки студентів Інституту психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (акт № 3 від 20.06.2011 року). Розроблений тренінг з розвитку візуального мислення студентів-музикантів було впроваджено в навчально-виховний процес Одеської державної музичної академії імені А.В. Нежданової (акт № 1 від 8.09.2011 р.).

Апробація результатів дослідження. на Міжнародній науково-практичній конференції «Когнітивні процеси та творчість» (Одеса, 2009, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Актуальні проблеми практичної психології в системі освіти» (Одеса, 2008), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психологічні проблеми сприйняття» (Київ, 2010); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога» (м.Київ, 2010); Всеукраїнській науковій конференції «Перші Сіверянські соціально-психологічні читання» (Чернігів, 2010), на засіданнях кафедри педагогічної та вікової психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (2008-2011 р.).

Публікації. Основний зміст роботи викладений в 3 публікаціях, які надруковані в спеціалізованих фахових виданнях України.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Загальний обсяг тексту складає 287 сторінок, основний текст викладено на 198 сторінках. Робота містить 56 таблиць, 14 рисунків, 6 додатків на 71 сторінках. У списку використаної літератури 190 джерел.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження; висвітлено наукову новизну роботи, її теоретичну та практичну значущість; наведено дані апробації результатів дослідження; публікації за темою дослідження та структуру роботи.

У першому розділі - «Теоретико-методологічні підходи до вивчення візуального мислення у музичній діяльності» зроблено теоретико-методологічний аналіз досліджень проблеми візуального мислення як складової інтелектуально-творчого компонента музикальних здібностей та особливостей його розвитку в музичній діяльності у вітчизняній та зарубіжній психологічній науці.

Принциповий підхід до вивчення спеціальних здібностей людини у вітчизняній психології є в акценті їхнього нерозривного зв'язку із загальними здібностями. Б. М. Теплов підкреслює, що «більш точно було б говорити не про загальну й спеціальну обдарованість, а про загальні й спеціальні моменти обдарованості або - ще точніше - про більш загальні й більш спеціальні моменти». Співвідношення загальної обдарованості й спеціальних здібностей, на думку С. Л. Рубінштейна, пронизують один одного. Загальна обдарованість проявляється в спеціальних здібностях. Для створення й формування здібності, в першу чергу, необхідна діяльність, що вимагає цієї здібності, отже, для розвитку музикальних здібностей потрібна музична діяльність: сприйняття музики - як перцептивно складова музикальних здібностей, спів, гра на музичних інструментах, ритмічні вправи - як їхня репродуктивна складова.

Сучасні психологи, розділяючи погляди Б. М. Теплова, трактують музикальні здібності як психологічні особливості індивіда, які забезпечують можливість успішного виконання музичної діяльності.

Питання про структуру музикальності є одним із найскладніших. Можна виділити такі підходи до розуміння структури музикальності: вона є єдиною й цілісною властивістю (Г. Ревеш, С. Надяліна); музикальність складається з сукупності різних музикальних здібностей (Ю. Майнуоринг, К. Ламп, Н. Кей, Г. Кенинг); музикальність складається з однієї здатності: А. Фейст - почуття інтервалів; К. Штумпф і М. Майер - здібності аналізувати акорди; К. Сішор - з великої кількості не пов'язаних між собою музикальних здібностей різної складності й походження.

Заслугове на увагу думка Дж. Криса про взаємозв'язок і взаємозалежність функцій музикальності: інтелектуальної, емоційно-естетичної та творчої. Широке розуміння музикальності як особистісної властивості присутнє у визначенні В. І. Петрушина. На його думку, музикальність - це «здатність бачення світу, його переживання у формі музикальних образів». К. В. Тарасова вважає, що до числа музикальних здібностей повинні бути включені пізнавальні здібності. Дуже важливим, із психологічної точки зору, є обґрунтування Б. М. Тепловим нерозривного зв'язку емоційного й пізнавального аспектів музикальності. В сучасних дослідженнях активно вивчаються різні аспекти когнітивної складової музичної діяльності (І. П. Гейнрихс, А. Л. Готсдинер, Є. В. Незайкинський, К. В. Тарасова, Ю. А. Царателлі, Чжан І, Чжоу Ян та інші).

Таким чином, ми можемо виділити дві тенденції в дослідженнях музикальності: «виводу» музикальних здібностей за межі сенсорно-перцептивного рівня й включення в структуру музикальності інтелектуальних здібностей.

На думку В. О. Моляко, творчість, творча діяльність є одним з головних критеріїв людської сутності. Саме здібності до творчої діяльності характеризують людину, підкреслюють гідність та своєрідність її психіки. С. Л. Рубінштейн, Б. М. Теплов, Б. Г. Ананьєв вказували, що спеціальні здібності стають творчими тільки завдяки тому, що в їх структурі проявляється й підсилюється дія загальних здібностей. Таким чином, одним із важливих у структурі професійних музикальних здібностей є інтелектуально-творчий компонент.

Основою будь-якої діяльності творчого характеру є інтелектуальні творчі здібності, тому що будь-який акт творіння містить у собі мисленнєвий початок, інтелектуальну програму й контрольоване інтелектом здійснення самого процесу творчості, тим самим передбачається його інтелектуальна регуляція. Музикально-виконавські здібності, їх розвиток можна розглядати як опис і дослідження всього спектру психічних процесів, що беруть участь у здійсненні виконавської діяльності, від відчуття до творчого мислення.

На наш погляд, недостатньо вивченою є роль в музичній творчості наочних видів мислення, зокрема, візуального мислення, як найбільш розвиненої їх форми. Проблема візуального мислення та його розвитку в психології художньої творчості досліджувалася в роботах С. М. Симоненко, Т. А. Вовнянко, О. М. Грек та інших. Грунтуючись на результатах стратегіально-семантичного підходу, візуальне мислення розглядається як продуктивний психічний процес, як найвищий рівень розвитку наочних видів мислення, що має складну інтегральну структуру та відображає зв'язки й відношення об'єктивної реальності за допомогою різних форм візуального кодування на метавербальному рівні. Змістом цього рівня наочно-мисленнєвої діяльності є трансформація різних проблемних ситуацій у структури нових знань, створення образів-концептів. Їх матеріальними носіями можуть бути різні артономічні форми, що є результатом візуального моделювання на різних рівнях відображення

реальності: від конкретних речей до вищих рівнів абстрагування дійсності (С. М. Симоненко). Означений вид наочного мислення є вищою пізнавальною діяльністю, що має культурно-історичну природу, розвивається та має індивідуальні особливості перебігу, які проявляються в індивідуальних візуально-мисленневих стратегіях розв'язання творчих завдань суб'єктом. Ці стратегії є складним інтегральним утворенням, що має ієрархічно організовану структуру, яка включає мета-, макро- і мікрорівні. Її структурними компонентами є усвідомлювані і неусвідомлювані способи та прийоми трансформації образу, які ми розглядаємо як операціональні компоненти, при цьому змістовими компонентами є суб'єктивно-семантична інтерпретація, "бачення" створюваного образу-концепту. Завдяки візуально-мисленневій діяльності стає можливим здійснювати переклад з однієї мови пред'явлення інформації на іншу, осмислювати зв'язки й відносини між її об'єктами.

Виконання музичного твору є й метою, й підсумком діяльності музиканта. При цьому прояв майстерності пов'язаний, в першу чергу, із творчим аспектом виконання, що припускає створення й реалізацію виконавського образу музичного твору. Музично-виконавська діяльність за своєю природою є дворівневою. Так, Н. Перельман виділяє «сферу передмистецтва» й «сферу мистецтва», Л. Баренбойм – «технічний» й «творчий» початок; С. І. Савшинський говорить про «формальне» й «художнє» виконання. Таким чином, якщо формально-ілюстративне виконання більше визначається зовнішніми стимулами (нотним текстом, авторськими вказівками), то творче виконання – «внутрішньою програмою» М. І. Бернштейн – виконавським образом. Виконавська майстерність є вищою психічною функцією (за Л. С. Виготським).

Виконавський образ, будучи продуктом творчої діяльності, породжує той спосіб подання музичного матеріалу, що сприяє розкриттю змісту твору та його індивідуального бачення, визначенню адекватних засобів виконання. Поняття виконавського образу тривалий час перебувало лише в полі уваги музикантів, музикознавців: (Г. Г. Нейгауз, І. Гофман); в рамках наукової психології (А. П. Готсдинер, Л. П. Бочкарев, Є. Г. Гуренко). Активна роль цілісного психічного образу в регуляції діяльності суб'єкта розкрита загальнопсихологічною категорією образу світу (О. М. Леонтьєв), що підготувало реальну основу для вивчення виконавського образу в психології. У роботах С. Д. Смирнова, В. В. Петухова показана активна роль психічного образу в ініціюванні й регуляції діяльності. Користуючись термінологією С. Д. Смирнова, можна сказати, що якщо процес творчого мислення в наочній формі відноситься до «світу образів», то процес візуального мислення – до «образу світу», цілісного образу, що служить умовою для його функціонування. Образ світу не зводиться тільки до знання про світ: він є – одночасно – способом його інтелектуального розуміння, мотиваційного прийняття й дієвого освоєння. Існуючі способи подання реальності, у тому числі способи постановки й подолання проблем, що виникають, служать суб'єктові основою для активного пошуку нових, незвичайних засобів,

творчих прийомів їхнього рішення. Візуальне мислення в музично-виконавській діяльності – це процес побудови способів подання музичного твору, необхідних суб'єктові для його творчого виконання. Ці способи є узагальненим образом майбутнього виконання, що виконує функції розуміння, прийняття та освоєння майбутнього твору, його культурного змісту. Такий цілісний образ і зветься виконавським образом (образ-концепт). Тому візуальне мислення відіграє провідну роль у процесі породження виконавського образу (як образу-концепту) музичного твору.

Виконавський образ відрізняється від звукового образу музичного твору: він включає не тільки звуковий, але ідейний й емоційний зміст, у той час як звуковий образ є оболонкою музичного образу, його звучною плоттю. Виконавський образ опосередкований образом світу суб'єкта. Він тому й «проявляє» схований в нотному тексті зміст музичного твору, його культурний смисл, що проходить через всі рівні ієрархічної системи образу світу виконавця. Саме виконавський образ, в першу чергу, визначає те, що відноситься до поняття виконавської майстерності. Виходячи із цього, можна вважати, що образ-концепт - це та загальна точка, у якій перетинаються (і за формою, і за змістом) дві частини досліджуваної теми: візуальне мислення й музикальні здібності. Візуальне мислення виступає, як процес породження й трансформації виконавського образу – індивідуального способу подання музичного твору, опосередкованого образом світу суб'єкта. На прикладі розвитку музичного мистецтва Китаю, зокрема, оперного, в роботі розглянуто як візуальне мислення впливає на формування виконавського образу.

В другому розділі – «Емпіричне дослідження особливостей розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей» описано етапи емпіричного дослідження, визначено мету, завдання, обґрунтовано вибірку та проаналізовано підбір психодіагностичних методик, а також представлено дані, які розкривають психологічні особливості розвитку візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів.

В емпіричній частині дослідження розв'язувалися наступні завдання:

1. Розробити загальну методикку дослідження особливостей розвитку візуального мислення у студентів -музикантів.

2. За допомогою підібраних методик вивчити особливості розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів музичних спеціальностей.

3. Дослідити особливості розвитку показників операціональних компонентів візуального мислення у студентів-музикантів.

4. Виявити рівень розвитку музикальних здібностей у студентів музичних факультетів.

5. Проаналізувати особливості взаємозв'язку процесуальних характеристик й операціональних компонентів візуального мислення зі структурними компонентами музикальних здібностей.

6. Провести порівняльний аналіз особливостей розвитку візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів.

7. Апробувати тренінг розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей.

Емпіричне дослідження особливостей розвитку візуального мислення студентів-музикантів проводилося в три етапи.

На першому етапі проаналізована література з проблеми дослідження, визначена вибірка досліджуваних; підібрані методики дослідження, розроблена процедура емпіричного дослідження, проведено пілотажне дослідження з метою визначення репрезентативності базових методик. На другому етапі було проведено дослідження особливостей розвитку візуального мислення й музичних здібностей у студентів-музикантів. Проведено кількісний (математико-статистичний) та якісний аналіз результатів, що спрямований на виявлення специфіки розвитку механізмів візуального мислення та його ролі в структурі музикальних здібностей у студентів-музикантів, а також виявлення взаємозв'язку між зазначеними показниками візуального мислення у студентів музичних спеціальностей. Третій етап включає розробку й апробацію тренінгу з розвитку візуального мислення у студентів музичних факультетів.

Нами був проведений порівняльний аналіз особливостей розвитку візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів. Для цього були співставлені отримані результати за всіма показниками й зроблений кількісний та якісний аналіз. Ми можемо спостерігати (рис.1.) різницю в результатах за показниками процесуальних характеристик на всіх курсах у студентів-піаністів і вокалістів, але в обох групах студентів музичних факультетів протягом навчання відбувається нерівномірний розвиток зазначених характеристик візуального мислення.

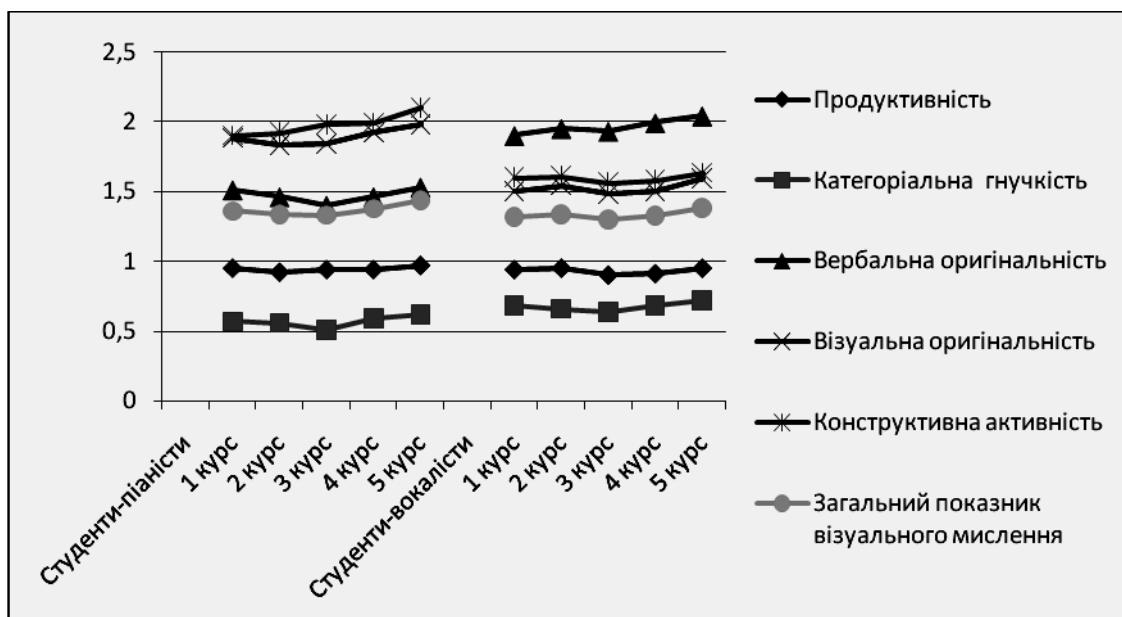

Рис. 1. Порівняльний аналіз розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів 1-5 курсів.

Проведемо детальний аналіз відмінностей в результатах дослідження за методикою П. Торренса.

Отримані дані дозволяють визначити відмінності в розподілі показників процесуальних характеристик у студентів-піаністів та студентів-вокалістів. Так, найвищі оцінки в обох групах студенти одержали за показником продуктивності висування візуальних гіпотез. Але у студентів-піаністів вищі бали за показниками візуальної оригінальності та конструктивної активності, а у студентів-вокалістів високі бали за показниками вербальної оригінальності й категоріальної гнучкості.

За показником продуктивності висування візуальних ідей оцінки вищі на всіх курсах у студентів-піаністів, ніж у студентів-вокалістів: 1 курс - $X_{cp} = 0,95$ та $X_{cp} = 0,94$, 2 курс - $X_{cp} = 0,92$ та $X_{cp} = 0,95$; 3 курс - $X_{cp} = 0,94$ та $X_{cp} = 0,90$; 4 курс - $X_{cp} = 0,94$ та $X_{cp} = 0,91$; 5 курс - $X_{cp} = 0,97$ та $X_{cp} = 0,95$. Проведений статистичний аналіз отриманих результатів не виявив значущих відмінностей між показниками. Отже, ми можемо говорити, що рівень розвитку продуктивності висування візуальних гіпотез у студентів-піаністів та студентів-вокалістів однаковий.

Детальний аналіз результатів за показником продуктивності дозволив нам визначити, що значне підвищення означеного показника у студентів-піаністів й у студентів-вокалістів відбувається на 4 курсі, уповільнення темпу його розвитку - на 2-3 курсі навчання.

За показником категоріальної гнучкості існують відмінності у студентів різних музичних спеціальностей, а саме, у студентів-піаністів результати нижчі, ніж у студентів-вокалістів: 1 курс - $X_{cp} = 0,57$ та $X_{cp} = 0,68$, 2 курс - $X_{cp} = 0,56$ та $X_{cp} = 0,66$, 3 курс - $X_{cp} = 0,51$ та $X_{cp} = 0,64$; 4 курс - $X_{cp} = 0,59$ та $X_{cp} = 0,68$; 5 курс - $X_{cp} = 0,62$ та $X_{cp} = 0,72$. Для вірогідності результатів нами був проведений статистичний аналіз та виявлено значущі відмінності між оцінками. Виходячи із цього, ми можемо визначити, що рівень розвитку показника категоріальної гнучкості у студентів-піаністів нижчий, ніж у студентів-вокалістів.

Отримані результати за показником категоріальної гнучкості свідчать про значне зростання даного показника у студентів-піаністів на 2 курсі, а у студентів-вокалістів - на 4 курсі, уповільнення зростання цього показника в обох групах спостерігається - на 3 курсі навчання.

Виявлені відмінності в оцінках за показником вербальної оригінальності - у студентів-піаністів результати нижчі, ніж у студентів-вокалістів: 1 курс - $X_{cp} = 1,51$ та $X_{cp} = 1,9$, 2 курс - $X_{cp} = 1,46$ та $X_{cp} = 1,95$, 3 курс - $X_{cp} = 1,4$ та $X_{cp} = 1,93$; 4 курс - $X_{cp} = 1,46$ та $X_{cp} = 1,99$; 5 курс - $X_{cp} = 1,53$ та $X_{cp} = 2,04$.

Проведений якісний аналіз результатів виявив статистично значущі відмінності між показниками вербальної оригінальності у студентів-піаністів та студентів-вокалістів на всіх курсах, що вказує на більш високий рівень розвитку означеного показника у студентів-вокалістів. Аналіз особливостей розвитку вербальної оригінальності у студентів-піаністів свідчить про те, що зазначений показник має повільне зростання на 1-4 курсі, а у студентів-

вокалістів якісний стрибок у розвитку вербальної оригінальності відбувається вже на 3 курсі навчання.

Виявлено, що рівень розвитку показника візуальної оригінальності вище у студентів-піаністів 1-5 курсу, ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу: 1 курс - $X_{cp} = 1,88$ та $X_{cp} = 1,5$, 2 курс - $X_{cp} = 1,83$ та $X_{cp} = 1,54$, 3 курс - $X_{cp} = 1,84$ та $X_{cp} = 1,48$; 4 курс - $X_{cp} = 1,92$ та $X_{cp} = 1,5$, 5 курс - $X_{cp} = 1,98$ та $X_{cp} = 1,59$. Також, це підтверджено наявністю статистично значущих відмінностей в оцінках у студентів музичних факультетів. Розходження в особливостях розвитку показників візуальної оригінальності у студентів-піаністів і студентів-вокалістів теж є. Як у студентів-піаністів, так й у студентів-вокалістів протягом досліджуваного періоду відбувається нерівномірний розвиток зазначеного показника, а саме у студентів-піаністів зниження показника спостерігається на 3 курсі й значне зростання на 4 курсі, а у студентів-вокалістів зростання показника на 2 курсі й подальший повільний розвиток на 3-5 курсах.

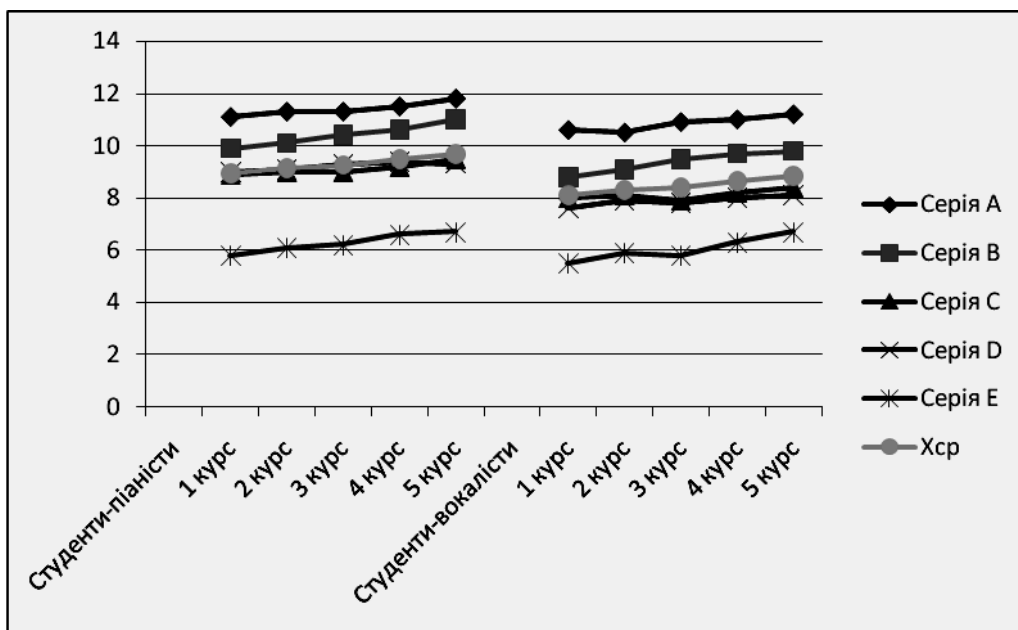
Аналіз результатів за показником конструктивної активності у студентів-піаністів та студентів-вокалістів дозволив виявити значущі відмінності в оцінках. Так, рівень розвитку конструктивної активності вище у студентів-піаністів, ніж у студентів-вокалістів: 1-5 курсу: 1 курс - $X_{cp} = 1,90$ та $X_{cp} = 1,6$, 2 курс - $X_{cp} = 1,92$ та $X_{cp} = 1,61$; 3 курс - $X_{cp} = 1,98$ та $X_{cp} = 1,56$; 4 курс - $X_{cp} = 1,99$ та $X_{cp} = 1,58$; 5 курс - $X_{cp} = 2,1$ та $X_{cp} = 1,63$. Спостерігається нерівномірність в розвитку означеного показника у студентів-вокалістів (зниження розвитку на 3 курсі й значне зростання на 4 курсі) на відміну від студентів-піаністів (повільне зростання показника на 1-2 курсах та значний стрибок на 3 курсі). Відмінності у результатах за показниками процесуальних характеристик візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів можна пояснити особливостями програми їхнього навчання відповідно до професійного напрямку.

Результати дослідження свідчать про відмінності в оцінках за загальним показником візуального мислення (за методикою Л. Кинга) на всіх вікових етапах студентського періоду, але загальний рівень розвитку візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів є однаковим - середній. Так, оцінки за показником методики Л. Кинга вище у студентів-піаністів, ніж у студентів-вокалістів 1 курсу ($X_{cp} = 0,73$ та $X_{cp} = 0,68$), 2 курсу ($X_{cp} = 0,74$ та $X_{cp} = 0,70$), 3 курсу ($X_{cp} = 0,73$ та $X_{cp} = 0,70$), 4 курсу ($X_{cp} = 0,77$ та $X_{cp} = 0,73$), 5 курсу ($X_{cp} = 0,80$ та $X_{cp} = 0,77$). Це можна пояснити тим, що у студентів-піаністів відповідно до їхніх професійних здібностей більше розвинений наочно-конструктивний, операціональний компонент, а у студентів-вокалістів наочно-образний, змістовий компонент, а рішення завдань за методикою більше опирається на використання механізмів трансформації.

Порівняльний аналіз результатів дослідження свідчить про відмінності в показниках операціональних компонентів візуального мислення у студентів-піаністів 1-5 курсу та студентів-вокалістів 1-5 курсу (рис.2.). За серією А (здатність до диференціювання елементів структури) у студентів-

піаністів 1-5 курсу результати виконання вищі, ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу, спостерігається також зростання показників виконання завдань протягом досліджуваного періоду. В обох групах досліджуваних прослідковується висока успішність виконання завдань даної серії. Аналіз відмінностей між показниками результативності рішення завдань серії А у студентів-піаністів та студентів-вокалістів за критерієм Стьюдента виявив, що вони є статистично не значущими.

За серією В (здатність до дії за аналогією) також оцінки вище у студентів-піаністів 1-5 курсу, ніж у студентів-вокалістів. В обох групах досліджуваних спостерігається рівномірне зростання показника здатності до дії за аналогією. Перевірка відмінностей в оцінках у студентів-піаністів 1-5 курсу та студентів-вокалістів 1-5 курсу показала, що вони є статистично не

значущими.

Рис.2. Порівняльний аналіз показників операціональних компонентів візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів за методикою Дж.Равена

За серією С (здатність до візуального синтезу фігур) у студентів-піаністів 1-5 курсу оцінки вищі, ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу. Особливості розвитку зазначеного показника також відрізняються, а саме у студентів-піаністів 1-5 курсу спостерігається рівномірний розвиток здатності до візуального синтезу, а у студентів-вокалістів 1-5 курсу – зростання показника операцій синтезу відбувається на 1-2 курсі, зниження - на 3 курсі та подальший розвиток показника на 4-5 курсі. Перевірка відмінностей між показниками у студентів-піаністів 3 курсу та студентів-вокалістів показала їх статистичну значущість.

За серією D (здатність до візуального аналізу) у студентів-піаністів 1-5 курсу результати виконання дещо вищі, ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу, спостерігається також зростання результатів виконання завдань протягом досліджуваного періоду. Але зростання зазначеного показника нерівномірне у студентів-вокалістів, зниження спостерігається на 3 курсі. Аналіз відмінностей між показниками результативності рішення завдань серії D за критерієм Стьюдента виявив, що відмінності між оцінками у студентів-піаністів та студентів-вокалістів є статистично не значущими.

За серією E (здатність до складного багаторівневого аналізу та переробки візуальних даних) у студентів-піаністів 1-5 курсу оцінки вищі, ніж у студентів-вокалістів. Особливості розвитку зазначеного показника мають відмінності в групах досліджуваних, а саме у студентів-піаністів 1-5 курсу спостерігається рівномірний розвиток здатності до складного багаторівневого аналізу й переробки візуальних даних, а у студентів-вокалістів 1-5 курсу - зростання даного показника відбувається на 1-2 курсі, зниження - на 3 курсі й подальший розвиток показника на 4-5 курсі. Розходження за критерієм Стьюдента статистично значущі, що свідчить про розвиненість зазначеної операції в більшій мірі у студентів-піаністів, ніж у студентів-вокалістів.

Виходячи з отриманих даних за методикою Р.Амтхауера бачимо, що у студентів-піаністів 1-5 курсів вище оцінки за субтестом 7 (1 курс $X_{cp} = 0,58$ та 2 курс $X_{cp} = 0,62$), ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу (1 курс $X_{cp} = 0,48$ та 2 курс $X_{cp} = 0,61$), що свідчить про більш розвинені конструктивні практичні здатності, багатство просторових уявлень у студентів-піаністів. У студентів-піаністів 1-5 курсів виявлено, що оцінки за виконання завдань субтеста 8 також вище (1 курс $X_{cp} = 0,54$ та 5 курс $X_{cp} = 0,72$), ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсів (1 курс $X_{cp} = 0,39$ та 5 курс $X_{cp} = 0,52$), що свідчить про розвиненість умінь трансформувати й узагальнювати просторові образи, а також про те, що рівень розвитку аналітико-синтетичної діяльності вищий у студентів-піаністів. Такий розподіл показників пов'язаний з особливостями розвитку мисленнєвої сфери, саме у студентів-піаністів 1-5 курсу більш розвинений показник технічності, як один зі структурних компонентів музикальних здібностей, що передбачає розвиток конструктивних

практичних здатностей, а також домінування наочно-дієвого компонента. А студенти-вокалісти, як сказано раніше, мають більш виражені творчі й інтелектуальні здібності, засновані на вербальних уміннях, розвиненому категоріальному апараті, але рішення завдань зазначених субтестів передбачає симультанне оволодіння наочною ситуацією, а її усвідомлення не вимагає й не супроводжується розгорнутими словесними міркуваннями.

Був проведений порівняльний аналіз особливостей розвитку структурних компонентів музикальних здібностей у студентів-піаністів та студентів-вокалістів (рис.3.). Результати свідчать, що протягом навчання у студентів-піаністів та студентів-вокалістів відбувається розвиток структурних компонентів музикальних професійних здібностей.

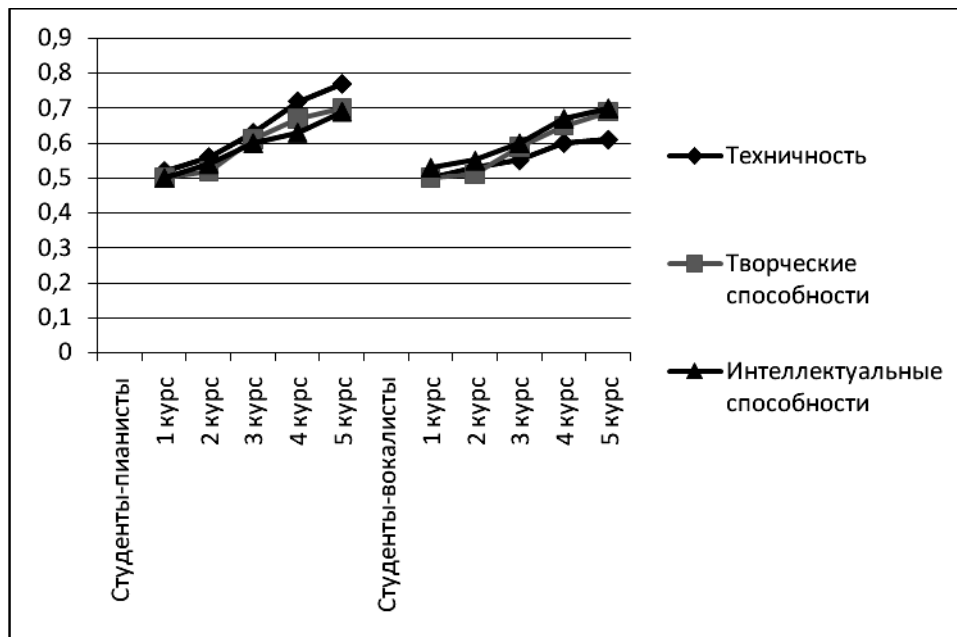

Рис. 3. Порівняльний аналіз рівня розвитку структурних компонентів музикальних здібностей у студентів-піаністів та студентів-вокалістів

Проведений детальний аналіз отриманих результатів дозволив виявити, що у студентів-піаністів 1-5 курсу вищі оцінки за показником технічності (1 курс $X_{cp} = 0,52$ та 5 курс $X_{cp} = 0,77$), ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу (1 курс $X_{cp} = 0,50$ та 5 курс $X_{cp} = 0,61$). В останніх на першому місці стоїть показник інтелектуальних здібностей (1 курс $X_{cp} = 0,53$ та 5 курс $X_{cp} = 0,70$) і він значно вище за оцінками, ніж у студентів-піаністів (1 курс $X_{cp} = 0,50$ та 5 курс $X_{cp} = 0,69$).

Простежується загальна тенденція розвитку показника творчих здібностей як у студентів-піаністів (1 курс $X_{cp} = 0,50$, 3 курс $X_{cp} = 0,61$, 5 курс $X_{cp} = 0,70$), так й у студентів-вокалістів (1 курс $X_{cp} = 0,50$, 3 курс $X_{cp} = 0,59$, 5 курс $X_{cp} = 0,69$). Означений показник має повільне зростання на 1-3 курсі, значний розвиток – на 4-5 курсі. Також, ми можемо констатувати, що рівень розвитку творчих здібностей в обох групах на різних вікових етапах навчання є майже однаковим.

Представлено порівняльний аналіз результатів за методикою креативності Дж.Гілфорда у студентів-піаністів та студентів-вокалістів. Отримані результати дозволяють визначити, що у студентів-піаністів та студентів-вокалістів з 1 по 5 курс відбувається розвиток структурних компонентів творчих здібностей. У студентів-піаністів та студентів-вокалістів 1-5 курсу високі оцінки за показником продуктивності (1 курс $X_{cp} = 2,1$ та 5 курс $X_{cp} = 2,7$), (1 курс $X_{cp} = 1,9$ та 5 курс $X_{cp} = 2,3$), а також за показником гнучкості та оригінальності не виявлені значущі різниці в оцінках студентів-піаністів 1-5 курсу та студентів-вокалістів 1-5 курсу.

Проведено аналіз результатів по кожній серії субтестів методики Дж. Гілфорда й визначено, що у студентів-піаністів 1-5 курсів переважають показники за серією невербальних субтестів, а у студентів-вокалістів 1-5 курсу - показники за серією вербальних субтестів. У студентів-піаністів 1-5 курсу та у студентів-вокалістів 1-5 курсу середні показники за серією легкості висування ідей, низький рівень спостерігається у всіх студентів за серією легкості "маніпулювання" із цифровим матеріалом.

В дослідженні розкриваються взаємозв'язки структурних компонентів візуального мислення з показниками музикальних здібностей у студентів 1-5 курсів піаністів та вокалістів. Так, результати кореляційного аналізу вказують, що всі показники процесуальних характеристик візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів мають взаємозв'язок зі структурними компонентами музикальних професійних здібностей, причому найбільша кількість зв'язків існує між продуктивністю, візуальною оригінальністю й інтелектуально-творчими здібностями; конструктивною активністю й технічністю. Необхідно зазначити, що збільшення кількості зв'язків спостерігається протягом усього процесу навчання.

Отримані дані свідчать, що у студентів-піаністів 1-3 курсу існує взаємозв'язок між операціональними компонентами візуального мислення й показником інтелектуально-творчих здібностей, кількість цих зв'язків збільшується на 4-5 курсі, а також у студентів 4-5 курсів виникають значущі взаємозв'язки між візуальними операціями й технічністю, аналітико-синтетичною діяльністю й усіма структурними компонентами музикальних професійних здібностей.

Розроблено й апробовано тренінг розвитку візуального мислення у студентів музичних факультетів. Низький рівень розвитку окремих структурних компонентів візуального мислення, вимагає проведення програми по оптимізації їхнього розвитку під час навчання, а саме: розвиток операціональних та процесуальних структурних компонентів візуального мислення; розвиток інтелектуально-творчих здібностей у студентів-музикантів. Комплекс завдань означеного тренінгу побудовано за принципами: а) діяльнісного підходу; б) стратегіально-діяльнісного підходу (В. О. Моляко) щодо ускладнюючих умов при рішенні творчих завдань; в) стратегіально-семантичного підходу до дослідження візуально-мисленнєвої діяльності (С. М. Симоненко); г) активізації креативності (Е. де Боно) та інші. Тренінгові заняття ґрунтуються на використанні дивергентних завдань.

Запропонований тренінг з розвитку візуального мислення розрахований на студентів 1-3 курсів. Тренінг складається з 10 занять, тривалість кожного 80-120 хвилин. Тренінгові заняття проводяться в групі 12-15 студентів 2 рази на тиждень. Кожне заняття починається з пояснення, далі представлений опис завдань, які становлять структуру заняття. Завдання розроблені за єдиною схемою: процедура проведення вправи, її психологічний зміст, пояснення, у деяких завданнях використовуються приклади для виконання. Послідовність занять побудована за принципом системності в пред'явленні матеріалу й правил організації розвиваючого тренінгу.

Аналіз результатів апробації тренінгу (табл. 1) свідчить про зростання рівня розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів експериментальної групи після проведення тренінгу. Так, в роботах досліджуваних експериментальної групи значні зміни відбулися в кількісних показниках продуктивності висування візуальних гіпотез (з $X_{cp} = 0,87$ до $X_{cp} = 0,93$), категоріальної гнучкості (з $X_{cp} = 0,45$ до $X_{cp} = 0,53$), вербальної (з $X_{cp} = 1,2$ до $X_{cp} = 1,38$) та візуальної (з $X_{cp} = 1,12$ до $X_{cp} = 1,25$) оригінальності, конструктивної активності (з $X_{cp} = 1,46$ до $X_{cp} = 1,59$).

Таблиця 1

Рівень розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів музичних факультетів експериментальної та контрольної груп до та після проведення розвивального тренінгу

Групи студентів (N=15)		Процесуальні характеристики візуального мислення									
		Продуктивність		Категоріальна гнучкість		Вербальна оригінальність		Візуальна оригінальність		Конструктивна активність	
		До	Після	До	Після	До	Після	До	Після	До	Після
Контрольна група	X_{cp}	0,91	0,92	0,50	0,51	1,26	1,30	1,1	1,12	1,5	1,53
	t	1,2		1,98		2,05		1,28		1,69	
Експериментальна група	X_{cp}	0,87	0,93	0,45	0,53	1,2	1,38	1,12	1,25	1,46	1,59
	t	4,53		3,64		5,27		2,89		5,68	
при $t_{cp}=2,05$, $p<0,05$											

Для визначення вірогідності отриманих результатів діагностики до й після проведення тренінгу була здійснена перевірка за допомогою критерію Стьюдента. Виявлено значущі відмінності між оцінками в роботах студентів експериментальної групи за показниками продуктивності візуальних гіпотез ($t = 4,53$, при $t_{кр} = 2,05$, $p < 0,05$), категоріальної гнучкості ($t = 3,64$, при $t_{кр} = 2,05$, $p < 0,05$), вербальної ($t = 5,27$, при $t_{кр} = 2,05$, $p < 0,05$) та візуальної ($t = 2,89$, при $t_{кр} = 2,05$, $p < 0,05$) оригінальності, конструктивній активності ($t = 5,68$, при $t_{кр} = 2,05$, $p < 0,05$). Як видно за всіма показниками $t > t_{кр}$, що вказує на ефективність розробленого тренінгу з розвитку процесуальних характеристик візуального мислення у студентів музичних факультетів 1-3 курсів навчання.

Таким чином, на підставі аналізу ми можемо зробити висновок, що після проведення розвиваючого тренінгу відбулося значне зростання загальної продуктивності візуального мислення, розширення категоріального апарату, розвиток як вербальної, так і візуальної оригінальності. Ефективність тренінгових занять підтверджується значним підвищенням рівня розвитку здібності до складних трансформаційних перетворень у досліджуваних, тобто розширенням операціональних можливостей мисленнєвої сфери.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації наведене теоретичне узагальнення та емпіричне вирішення проблеми розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей. Розробка цієї проблеми передбачала уточнення поняття «візуальне мислення», «музикальні здібності», «виконавський образ», «інтелектуально-творчі здібності» та їх структурних компонентів; дослідження психологічних особливостей розвитку візуального мислення та музикальних здібностей у студентів-музикантів на протязі 1-5 курсів навчання; розробку й апробацію системи розвивальних (тренінгових) вправ, спрямованих на розвиток візуального мислення студентів музичних факультетів.

1. Виявлено, що музикальні здібності є основою розвитку виконавської майстерності музиканта. Інтелектуально-творчий компонент є домінуючим у структурі музикальних здібностей. До його структури входять: інтелектуальна, емоційно-естетична та творча складова, що виконують функцію емоційно-вольової та інтелектуальної регуляції музично-творчої діяльності. Означено, що візуальне мислення є вищим психічним пізнавальним процесом, що входить до складу інтелектуально-творчого компоненту музикальних здібностей

2. З'ясовано, що виконання музичного твору є метою та результатом діяльності музиканта. Прояв майстерності пов'язаний, в першу чергу, із творчим аспектом виконання, що передбачає створення і реалізацію виконавського образу музичного твору. Виконавський образ є продуктом творчої діяльності, який породжує той спосіб представлення музичного матеріалу, що сприяє розкриттю змісту твору і його індивідуального бачення, знаходження адекватних засобів його виконання. Візуальне мислення виконує

функцію інтелектуального програмування, побудови способів творення виконавського образу як образу-концепту і контролю над його створенням. Отже, візуальне мислення в музично-виконавській діяльності – це процес творення та трансформації виконавського образу як індивідуального способу представлення музичного твору, опосередкованого образом світу суб'єкта творчої діяльності.

3. Доведено, що музично-виконавська діяльність є одним з тих різновидів творчості, що сприяє розвитку візуального мислення, його процесуальних, змістових та операціональних компонентів. Особливості розвитку означених складових візуального мислення у студентів-музикантів залежать від професійної специфіки музичних спеціальностей, які вони освоюють в процесі навчання на музичних факультетах.

4. Визначено, що протягом усього процесу навчання у студентів-піаністів та студентів-вокалістів відбувається розвиток процесуальних характеристик візуального мислення. Загальним у їхньому розвитку є зниження останнього на 2-3 курсі і якісний стрибок на 4 й 5 курсі. Показники продуктивності висунення візуальних гіпотез у студентів-піаністів і студентів-вокалістів мають високий рівень розвитку. Визначено відмінності в розподілі показників процесуальних характеристик візуального мислення. У студентів-піаністів домінують показники візуальної оригінальності й конструктивної активності, а у студентів-вокалістів - показники вербальної оригінальності та категоріальної гнучкості.

5. Розкрито, що загальним у розвитку операціональних компонентів візуального мислення у студентів 1-5 курсу піаністів та вокалістів є високі показники здатності до диференціювання основних елементів структури (результати виконання за серією А), найнижчі показники здатності до складного багаторівневого аналізу та переробки візуальних даних (серія Е). Такі показники, як здатність до дії за аналогією; здатність до візуального синтезу фігур; здатність до візуального аналізу. (результативність виконання серій В, С, D) має середній рівень розвитку у всіх досліджуваних. Відмінним є те, що загальний показник розвитку операціональних компонентів візуального мислення вище у студентів-піаністів, ніж у студентів-вокалістів 1-5 курсу.

6. Досліджено особливості розвитку таких структурних компонентів музикальних професійних здібностей, як: технічність (музикально-сенсорний компонент) та інтелектуально-творчий компонент у студентів музичних факультетів, а саме: у студентів-піаністів 1-5 курсу показник технічності - на першому місці, як за оцінками експертів, так і за самооцінкою. Показник інтелектуально-творчих здібностей у студентів-піаністів 1-3 курсу - низький, підвищується на 4-5 курсі. Показник технічності у студентів-вокалістів 1-3 курсу нижче за оцінками, ніж у студентів-піаністів 1-3 курсу, спостерігається тенденція до його незначного підвищення на 4-5 курсі. Показник інтелектуально-творчих здібностей низький у студентів-вокалістів 1-3 курсу, на 4-5 курсі спостерігається тенденція до його підвищення.

7. Доведено, що існують взаємозв'язки структурних компонентів візуального мислення з показниками музично-виконавського компонента (технічністю) та інтелектуально-творчого компонента у студентів піаністів і вокалістів 1-5 курсів. Отримані дані свідчать, що у студентів-піаністів 1-3 курсу існує взаємозв'язок між всіма візуальними операціями й показником інтелектуально-творчого компонента, кількість цих зв'язків зростає до 4-5 курсу, а також у студентів 4-5 курсів виникають значущі взаємозв'язки між візуальними операціями й технічністю, аналітико-синтетичною діяльністю й всіма структурними компонентами музикальних професійних здібностей.

Необхідно відзначити, що кількість взаємозв'язків між операціональними компонентами візуального мислення й інтелектуально-творчими здібностями у студентів-вокалістів 4-5 курсів менша, ніж у студентів-піаністів. А також кількість зв'язків між означеними показниками більша, ніж їх кількість між операціональними компонентами візуального мислення та технічністю.

8. Виявлено, що в роботах студентів-піаністів і вокалістів 1-5 курсу існують зв'язки між процесуальними компонентами візуального мислення й структурними компонентами музикальних професійних здібностей. Кількість означених зв'язків збільшується на 4-5 курсі. У студентів-піаністів найбільш значущими є зв'язки між продуктивністю, візуальною оригінальністю, конструктивною активністю й інтелектуально-творчим компонентом, технічністю. У студентів-вокалістів - між продуктивністю, категоріальною гнучкістю, вербальною оригінальністю й технічністю, інтелектуально-творчим компонентом.

9. Розроблено й апробовано тренінг розвитку візуального мислення у студентів музичних факультетів. Низький рівень розвитку окремих структурних компонентів візуального мислення вимагає проведення програми по оптимізації їхнього розвитку під час навчання, а саме: розвиток структурних, процесуальних й операціональних компонентів візуального мислення у студентів-піаністів і вокалістів. У ході апробації було доведено ефективність розробленого тренінгу. Отже, результати розвиваючого експерименту підтвердили положення про те, що цілеспрямована організація тренінгових занять відповідно до закономірностей розвитку основних структурних компонентів візуального мислення виступає умовою його формування.

Перспективним для подальшого дослідження є вивчення механізмів візуального мислення, що сприяють становленню індивідуальних стратегій трансформації виконавського образу на основі побудови структурно-функціональної моделі процесу його створення.

Основні положення і результати дослідження відображено таких публікаціях автора:

1. Хуан Їн. Психологічні особливості розвитку візуального мислення у студентів музичних факультетів / Їн Хуан // Наука і освіта. – 2010. – № 2. – С.232-236.

2. Хуан Їн. Порівняльний аналіз розвитку візуального мислення у студентів творчих спеціальностей / Їн Хуан // Актуальні проблеми психології: Психологія обдарованості / [За ред. С.Д. Максименка та Р.О. Семенової]. – Т.6. – Вип. 5. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С.317-324.

3. Хуан Їн. Психологічні особливості розвитку структурних компонентів музикальних здібностей у студентів музичних спеціалістів / Їн Хуан // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості / [За ред. В.О.Моляко]. – Т.12. – Вип. 11. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. – С.305-312.

АНОТАЦІЇ

Хуан Їн. Психологічні особливості розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського», Одеса, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню психологічних особливостей розвитку візуального мислення у студентів музичних спеціальностей. В роботі уточнено поняття «візуальне мислення», яке є вищим психічним пізнавальним процесом, що входить до складу інтелектуально-творчого компоненту музикальних здібностей та виконує функцію інтелектуального програмування, побудови способів творення виконавського образу як образу-концепту.

Досліджено особливості розвитку структурних компонентів візуального мислення у студентів музичних спеціальностей. Емпірично встановлено відмінності в розвитку процесуальних характеристик та операціональних компонентів візуального мислення у студентів-піаністів та студентів-вокалістів, а також особливості розвитку структурних компонентів музикальних професійних здібностей у студентів-музикантів.

Виявлено взаємозв'язки між структурними компонентами візуального мислення та іншими структурними компонентами музикальних професійних здібностей у студентів музичних спеціальностей.

Розроблено тренінг з розвитку візуального мислення у студентів музичних факультетів, який ґрунтується на психологічних принципах. Проведено апробацію тренінгу та встановлено ефективність його використання з метою підвищення рівня розвитку візуального мислення у студентів-музикантів.

Ключові слова: візуальне мислення, інтелектуально-творчі здібності, музикальні професійні здібності, виконавський образ, образ-концепт, розвиток, студенти музичних спеціальностей, тренінг.

Хуан Ин. Психологические особенности развития визуального мышления у студентов музыкальных специальностей – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.07. – педагогическая и возрастная психология. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского», Одесса, 2012.

Диссертация посвящена исследованию психологических особенностей развития визуального мышления у студентов музыкальных специальностей. Проведен теоретико-методологический анализ различных подходов к изучению музыкальности и музыкальных способностей в зарубежной и отечественной науке, в результате которого были выделены структурные компоненты музыкальных способностей, среди которых выделяют интеллектуально-творческий компонент, в состав которого входит визуальное мышление. Уточнено понятие «визуальное мышление» в рамках стратегияльно-семантического подхода к изучению визуального мышления.

Визуальное мышление рассматривается как продуктивный психический процесс, процесс создания и трансформации исполнительского образа как индивидуального способа представления музыкального произведения, опосредованного образом мира субъекта творческой деятельности. Исполнительский образ, являясь продуктом творческой деятельности, порождает тот способ представления музыкального материала, который способствует раскрытию смысла произведения и его индивидуального видения, определению адекватных средств исполнения.

Эмпирическое исследование позволило выявить особенности развития визуального мышления у студентов-пианистов и студентов-вокалистов. Установлено, что существуют различия в развитии визуального мышления у студентов-музыкантов, особенно это представлено в показателях операциональных, содержательных и процессуальных компонентов. Установлены взаимосвязи визуального мышления с отдельными структурными компонентами музыкальных профессиональных способностей у студентов-пианистов и студентов-вокалистов, а именно, взаимосвязь с творческо-интеллектуальными способностями и сенсорно-музыкальными (техничностью). Выявлено, что у студентов-музыкантов развитие процессуальных характеристик и операциональных компонентов имеет средний уровень.

Разработан тренинг развития визуального мышления у студентов-музыкантов, который основывается на принципах деятельностного подхода, стратегияльно-деятельностного подхода, стратегияльно-семантического подхода, принципах активизации креативности в психологической науке. Изучено развивающее влияние разработанного тренинга на структурные компоненты визуального мышления у студентов-музыкантов. Апробация тренинговых упражнений показала позитивные изменения в росте уровня

развития структурных компонентов визуального мышления у студентов-музыкантов.

Ключевые слова: визуальное мышление, интеллектуально-творческие способности, музыкальные способности, исполнительный образ, образ-концепт, развитие, студенты музыкальных специальностей, тренинг.

Huan Ying. Psychological peculiarities of developing visual thinking of students of musical specialties. – Manuscript.

Dissertation for obtaining the scientific degree of the candidate of psychological sciences on the specialty 19.00.07. – Pedagogical and Age Psychology. – State institution “South Ukrainian national pedagogical university named after K. D. Ushinsky”, Odesa, 2012.

The dissertational research is dedicated to the study of psychological peculiarities of developing visual thinking of students of musical specialties. The paper ascertains the notion “visual thinking” which is the highest psychological cognitive process constituting the intellectual-creative component of musical capacities and performs the function of intellectual programming, building up ways of creating executive image as an image-concept.

The author has investigated peculiarities of developing structural components of visual thinking of students of musical specialties. The research has enabled establishing difference in developing procedural characteristics and operational components of visual thinking of students-pianists and students-vocalists, as well as peculiarities of development of structural components of musical professional capacities of students-musicians.

There has been established the link between the structural components of visual thinking and other structural components of musical professional capacities of students of musical specialties.

There has been elaborated the training program on developing visual thinking of students of musical specialties which is based on psychological principles. The training has been approved which established efficacy of its use aimed at increasing the level of development of visual thinking of students-musicians.

Keywords: visual thinking, intellectual-creative capacities, musical capacities, executive image, image-concept, development, students of musical specialties, training.